

eudaimonia

Revija za pravnu, političku i
socijalnu teoriju i filozofiju

Br. 3 • 2019.

Izdavač

IVR **S**RBIJA

Srpsko udruženje za pravnu
i socijalnu filozofiju

EVROPSKI UNIVERZALIZAM: ISTORIJSKI I PRAVNI ASPEKT

Đorđe Stepić

Strane: 221–239

Đorđe Stepic^{*}

EVROPSKI UNIVERZALIZAM: ISTORIJSKI I PRAVNI ASPEKT

Ideja Ujedinjene Evrope, u smislu jedinstvenog političkog, ekonomskog, kulturnog, a tek kasnije i pravnog entiteta, sreće se još od vremena Rimske imperije. Kasnije je poprimala različite oblike: od ideja o „hrišćanskoj konfederaciji“ (katoličkoj i/ili protestantskoj) i trajnog napadačko-odbrambenog saveza za postizanje mira, do planova za stvaranje razrađenih institucionalnih okvira. Uprkos mnogim idejama o (pre)uređenju Evrope, suštinski napredak nije postignut sve do sredine 20. veka. Stvaranjem ekonomskih, političkih i pravnih struktura, činilo se da je ta ideja ne samo zaživela, već da je postala poput civilizacijske datosti, to jest ono bez čega se funkcionisanje današnjeg sveta ni na jednom planu ne bi moglo zamisliti. Međutim, ako pogledamo istorijat, aktuelan način funkcionisanja, te perspektive za (pre)oblikovanje Ujedinjene Evrope, teško je ne posumnjati u održivost njenog postojanja, i same ideje i njene aktuelne i budućih manifestacija.

Ključne reči: *Ujedinjena Evropa. – Istorija ideje. – EU. – Evropsko pravo. – Integracija.*

1. UVOD

Evropski univerzalizam predstavlja šarolik sklop ideja o nužnosti postojanja naddržavne i nadnacionalne evropske zajednice. Teme kriterijuma po kojima bi ona mogla da se formira, njene pravne i političke prirode, ciljeva i osnovnih vrednosti na kojima bi se zasnivala i civilizacijskog opsega¹ (države koje bi u tom projektu trebalo da učestvuju i njihove granice) bile su predmet mnogobrojnih projekata, počev od srednjeg veka do današnjih dana. Sve te planove karakteriše zajednička nit potrebe za evropskim (samim tim i svetskim) mirom, koji se može ostvariti jedino jačim evropskim jedinstvom.

^{*} Student Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, stepic.dj@gmail.com.

¹ Vid. S. Hantington, *Sukob civilizacija*, CID – Romanov, Podgorica – Banja Luka 2000. i I. Wallerstein, *European universalism: Rhetoric of power*, New Press, 2006.

Te težnje kulminaciju doživljavaju u 20. veku, u vidu različitih zajednica formiranih sa tim ciljem, koje, barem delimično, za osnov uzimaju koncepte izložene u ranijim projektima – političkim, filozofskim itd. Upravo zbog toga, trebalo bi se osvrnuti na kratak istorijat ideje i razmotriti koji spoljašnji i unutrašnji faktori nisu dozvolili da se ranije obrazuje (bilo kakva) „Ujedinjena Evropa“ (dalje u tekstu: UE).

Planovi, koji će na početku biti izloženi analizirani su u tri konteksta, u kontekstu vremena u kojem nastaju i čiji su proizvod, originalnosti (novosti) koje donose i uporedno, kako bi se dobila precizna slika o formiranju i razvoju ideje evropskog univerzalizma.

Konačno, razmotreni su i napori da se ta ideja konkretizuje i otelotvori, naročito tokom 19. i 20. veka, te i njena sadašnja pozicija kao političkog, pravnog i filozofskog koncepta, kako bi se bolje predviđela njena budućnost.

2. PLANOVI O UJEDINJENOJ EVROPI (DIBUA, SILI I KANT²)

Prvobitna razmišljanja o potrebama sveevropskog saveza država (u najširem smislu) nastala su kao odraz tadašnje političke situacije. Nakon vekova dominacije imperija (rimske, romejske i franačke), čiju je interesnu sferu činila gotovo celokupna evropska teritorija, ona je bila rascepkana na brojne feudalne države sa vrlo slabom centralnom vlašću. Onog trenutka kada su podele te vrste prevaziđene, javile su se i prve ideje o integrisanju celokupnog kontinenta.

Delo koje se, po svom obimu i značaju, često smatra ugaonim kamenom evropskog univerzalizma jeste spis *De recuperatione Terrae Sanctae*³ Pjera Dibuaa (*Pierre Dubois*), francuskog pravnika s početka 14. veka. U njemu se vrlo detaljno govori, kako kaže naslov, „o povratku Svete Zemlje“, odnosno o svim neophodnim uslovima potrebnim za organizovanje uspešnog krstaškog pohoda⁴, veliki broj stranica je

² Ostali planovi planovi, poput Bentamovog, Sen-Pjerovog, Sen-Simonovog i drugih, premda vredni detaljnog razmatranja, zbog obima rada će biti samo pomenuti. Izabrani su planovi: najstariji (Dibua), do 20. veka, diplomatski najrazrađeniji (Sili) i jedan filozofski, prosvetiteljski (Kant).

³ Ceo spis je dostupan na <https://archive.org/stream/derecuperationet00dubouoft>, 23. februar 2019; P. Dubois, *De recuperatione Terre Sancte*, Librairie des Archives nationales et de la Société de l'École des Chartes, Paris 1891.

⁴ Vid. <https://www.britannica.com/biography/Pierre-Dubois#ref67597>, 23. februar 2019.

posvećen političkoj reorganizaciji Evrope i evropskom miru kao ključnim faktorima za ponovno uspostavljanje hrišćanske vladavine nad Jerusalimom.

Autor sa žaljenjem govori o razjedinjenosti i međusobnom ratovanju katoličkog sveta, te zaključuje, pozivajući na njegovo jedinstvo: „Sva(ka) je sila jača sjedinjena, nego (ista takva) rasuta i podeljena.“⁵ U osnovi te velike ideje vide se tragovi Dibuaovih stavova o smanjenju moći careva Svetog rimskog carstva i papske kurije⁶ i podrška apsolutizmu kralja Filipa IV Lepog⁷. Ne ulazeći dalje u njegovu inspiraciju, treba primetiti da on delimično izlazi iz klasične matrice zapadnohrišćanske sholastike jer se ne zadržava na proučavanju i objašnjavanju postojeće situacije u Evropi i svetu kroz prizmu svetih tekstova već daje aktivne predloge za njenu promenu. Evropa mora da se uredi na način koji bi garantovao punu nezavisnost i suverenost, odnosno isključivo dobrovoljnu integraciju, što će ostaviti veliki uticaj na kasnije radove o toj temi.

Pišući o samom institucionalnom okviru takve zajednice, „hrišćanske republike“⁸, Dibua predviđa postojanje *Concilium*-a (saveta) kao najvišeg organa, koji će pre svega imati politička i sudska ovlašćenja: da bira arbitre za rešavanje međusobnih sporova među državama i pojedincima, da kažnjava neposlušne članice zajednice.⁹

Sudska vlast bi na nivou te organizacije bila dvostepena: međunarodnu arbitražu bi u prvom stepenu sprovodile sudije, izabrane među crkvenim velikodostojnicima ili „ljudima mudrim, stručnim i vernim“, uz po trojicu sudija za svaku stranu u sporu. Nepriistrasnost sudija je krunski uslov za njihov izbor. Ukoliko se postigne kompromis, presuda će biti zavedena u crkvenim arhivama, dok je u suprotnom odlučivanje u drugom stepenu u direktnoj nadležnosti samog pape¹⁰. Priroda organizacije, premda mirotvoračka, ne odriče već čak podrazumeva nužnost ratovanja radi obezbeđivanja evropskog mira i vladavine Svetom zemljom. Dibua postulira obaveznu država članica da

⁵ „Omnis virtus unita fortior est seipsa dispersa et divisa“. *Ibid.*, 4.

⁶ Premda Dibua ne propušta da svaki pomen pape u svom delu pr prati izrazima pijeteta. *Ibid.*, 100.

⁷ B. Košutić, B. Rakić, B. Milisavljević, *Uvod u pravo evropskih integracija*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2016, 15.

⁸ *Ibid.*, 19.

⁹ Mere koje Dibua predlaže Branko Rakić naziva kolektivnom vojnom intervencijom i ekonomskim bojkotom. *Ibid.*, 18.

¹⁰ Dubois, 11-12.

zajedničkim vojnim delovanjem održavaju svoju zajednicu, kao i da nastupaju protiv zajedničkog neprijatelja.

Sam pisac, uviđajući donekle idealističku prirodu svoga dela, posebno zaključuje da duhovnost jeste, i jedino može biti, osnov po kome se mogu ujediniti evropske države i prepoznaje centralnu (laičku) evropsku i svetsku vlast pre kao izvor novih sukoba nego svet-skog mira.

Istorijske prilike pokazuju da su ideje univerzalizma ostale ukorenjene prevashodno na francuskom dvoru, te da su predstavljale jednu vrstu diplomatskog kurioziteta, pre nego ostvarljiv skup zamisli o institucionalnom preuređenju Evrope. Upravo ta teza – potreba za reorganizacijom evropskog kontinenta – zauzela je centralno mesto u „Velikom planu“¹¹, objavljenom fragmentarno u memoarima Maksimilijana de Betuna, vojvode od Silija (*Maximilien de Béthune, duc de Sully, marquis de Rosny*). Njegov „Grand dessin“¹² ima cilj „...da složi hrišćanstvo u Evropi u 15 teritorija... i formira jednu republiku, po imenu *Veoma hrišćanska*¹³, vazda u miru i samu sposobnu da upravi te teritorije od kojih je sačinjena, na taj način i tim sredstvima, toliko jednostavnim da ne mogu izazvati averziju“.¹⁴ Da bi taj plan bio izvodljiv, autor podrazumeva da treba delimično izmestiti suverenitet¹⁵ svih država i rešiti pitanje spornih granica. On to obrazlaže na sledeći način:

1. Kako je teritorija jedan od osnovnih uzroka sukoba između evropskih država, utvrđivanje trajnih granica je preduslov uspostavljanja trajnog mira.

¹¹ M. de Sully, *Mémoires des sages et royales œconomies d’Estat, domestiques, politiques et militaires de Henri le Grand (1638)*, Nouvelle collection des Mémoires pour servir à l’histoire de France, Édition Michaud et Poujoulat, Paris 1837, <https://archive.org/details/mmoiresdessages00sullgoog>, 23. februar 2018.

¹² O raspravi o autorstvu plana vid. Košutić *et al.*, 31. Sam Sili u pismu Anriju IV kaže: „Vaš plan... za stvaranje jedne univerzalne republike, veoma hrišćanske, sačinjene od svih kraljeva i moćnika Evrope, koji ispovedaju ime Hristovo.“ De Sully, 110.

¹³ Sintagma „veoma hrišćanski/a“ (fr. *très chrétien(ne)*) potiče od latinskog *christianissimus*, kojim su se služili rimski imperatori kasne antike, kako bi se označili vladarima celokupnog hrišćanstva, što kasnije čine i francuski vladari, <https://www.heraldica.org/topics/france/frroyal.htm#most-christian>, 23. februar 2018.

¹⁴ De Sully, 4.

¹⁵ Poseban položaj je bio rezervisan za obodne zemlje: Mađarsku, Češku i Poljsko kraljevstvo, čija je suverenost dodatno smanjena. *Ibid.*, 487 i dalje; Košutić *et al.*, 36.

2. Osnovni problem Evrope, osim međusobnih ratova, jeste spoljna pretnja: sa juga od Turaka, a sa istoka od „Moskovljana“ i Tatara; samo „Veoma hrišćanska republika“ može pružiti adekvatan otpor tim „Nevropljanima“, štiteći svoje civilizacijske tekovine. Sporenje Evropljana između sebe može doneti dobro samo njihovim neprijateljima.

Takvo preuređenje Evrope podrazumeva uspostavljanje jedinstvenog naddržavnog pravnog, ekonomskog, vojnog i političkog sistema, čija bi stabilnost bila zajemčena njegovim unutrašnjim mehanizmima.

Ovaj plan nastavlja putem ranijih, sličnih ideja, ističući potrebu za alijenacijom, tačnim definisanjem neprijatelja, odnosno onoga protiv koga je plan usmeren i koji mora iz Evrope nestati. Taj „krug neprijatelja“ Evrope, u Silijevom delu, vremenom se sve više sužavao. Na samom početku, njegova osnovna nit je bila jednostavna: pridobiti engleskog monarha za protestantski savez protiv Rimske kurije i Habzburga. Međutim, kako i autor uviđa da su šanse za njegov nastanak neizgledne, on svoju ideju modifikuje: drugi stupanj plana predviđa uključenje i katoličkih zemalja u savez, uz definisanje novih strana protiv kojih se ima dejstvovati (slika 1).

Slika 1. Evropa prema „Velikom planu“,
http://www.henriiv.culture.fr/fr/uc/02_02_01?version=mobile,
20. decembar 2018.

On piše kako bi za Evropu duhovno jedinstvo bilo blagotvorno (kao što je, uostalom, smatrao i Dibua), ali predlaže i ostvarljivije rešenje: prema augzburškom principu *cuius regio, eius religio*, on svakoj državi ostavlja mogućnost da se opredeli za zvaničnu religiju, uz toleranciju ostalih, dozvoljenih – kalvinističke, luteranske i katoličke.¹⁶

Radi trajne stabilnosti, predviđa se da pod direktnu vlast organa „Veoma hrišćanske republike“ budu stavljene sve one teritorije povodom kojih bi se pojedine evropske države sukobile. Ukoliko bi sve strane bile zadovoljne raspodelom teritorije, njihovi vladari bi morali da, nekom vrstom međunarodnog ugovora, potvrde da od tih granica neće odstupiti.

Time bi se uspostavila ravnoteža moći između, pre svega, naslednih monarhija, odnosno, kako sam autor kaže, postiglo bi se da „preterana snaga jednih ne stvori kod njih želju da ugnjetavaju slabe, a kod ovih drugih strah da bi mogle biti ugnjetene“.¹⁷

Uz „prekomponovanje“¹⁸ Evrope, nužno je urediti institucionalni okvir buduće zajednice. Sili predviđa da on bude zasnovan na sistemu saveta, sa izuzetno širokim ovlašćenjima, kako nijedan evropski vladar ne bi mogao dovesti u pitanje njihov autoritet. Hijerarhija tog sistema bi bila dvostepena: postojalo bi šest regionalnih saveta, po jedan za svaki region od po nekoliko evropskih država, koji bi zasedali u tačno utvrđenim gradovima. Njima bi bio pretpostavljen opšti savet, odnosno savet Evrope, koji bi imao između 40 i 70 članova.¹⁹ Savet bi se bavio opštim pitanjima, žalbama na rad regionalnih saveta, kao drugostepeni organ, te političkim, religijskim, građanskim i međunarodnim pitanjima. Odluke i presude tog saveta bile bi obavezne za sve, a svoj autoritet bi dobijale iz zbirnog autoriteta evropskih vladara, koji bi se izjašnjavali bez pritisaka. Smatrajući da bi svakom pravopolitičkom sistemu bio potreban mehanizam prinude, koji bi stajao iza takvih odluka, Sili predviđa uvođenje jedinstvenih vojnih snaga, koje bi služile za zaštitu tog poretka, spolja i iznutra, to jest protiv samih članova republike, kao i neprijatelja van njenog okvira.²⁰

¹⁶ Zanimljivo je da je u tom savezu bilo mesta i za Tursku, pod uslovom nacionalnog prozelitizma; za „Moskovljane“ takvo rešenje nije bilo moguće.

¹⁷ Države Evrope moraju biti „jednake (...) tako da se ne stvara zavist ljubomora ili mržnja“. De Sully, 441.

¹⁸ *Ibid.*, 366-367.

¹⁹ O broju članova saveta različita izdanja Memoara daju različite podatke. Vid. Košutić *et al.*, 34.

²⁰ O samom uređenju „evropske vojske“, de Sully, 356.

Taj plan, iako svakako ozbiljniji od Dibuaovog, doživeo je sličnu sudbinu. Premda je njegov uticaj na kasnije mislioce neupitan, čini se da je sam koncept UE bio osuđen na neuspeh. Tome su doprineli prilično radikalni koraci neophodni za njegovo ostvarenje, pre svega nužnost temeljnog preformulisanja položaja značajnih evropskih činilaca (umanjenje ili povećanje uloge političkih aktera). Silijev projekat su pratili i mnogi drugi problemi, poput pitanja zloupotrebe ideje i straha od svodenja UE na Evropu kojom bi *de facto* dominirala jedna sila. Zbog toga se taj projekat često označavao kao utopistički.^{21, 22}

*

Na tragu ideje univerzalizma bio je i Kantov projekat „večnog mira“, koji je podrazumevao i svetsko i evropsko jedinstvo (poput nešto ranijeg Bentamovog). Treba se fokusirati na preliminarne i definitivne „članove večnog mira“²³ te na implikacije njihove dosledne primene u međunarodnim i unutrašnjim odnosima (evropskih) država.

Preliminarni članovi Kantovog plana podrazumevaju preduslove za nastanak „večnog mira“²⁴, koji će biti zasnovan na principima proklamovanim u definitivnim članovima. Njihova suština je u sledećem: nijedna se država ne sme ponašati invazivno prema drugoj ni u ratu ni u miru, niti može iskorišćavati instrumente bilo rata ili mira (poput mirovnih ugovora) za podsticanje budućih neprijateljstava²⁵, niti sme dovoditi stanovištvo u podanički, a samu sebe i sopstvenu suverenost u imovinski odnos prema vladarima.

Kada sve te pretpostavke budu zadovoljene, civilizovan svet bi trebalo da čine republike. Njihovo uređenje bilo bi zasnovano na slobodi, jednakosti i podređenosti pravnom poretku svih građana, a odnosi među svetskim državama federalistički uređeni, bazirani na međunarodnom pravu²⁶, sa opštim gostoprimstvom, to jest pravom hospitaliteta svih građana sveta.

²¹ Sili takođe uvida tešku ostvarljivost svoje ideje. *Ibid.*, 151.

²² *Pacifisme et internationalisme XVIIe–XXe siècles*, présenté par M. Merle, Armand Colin, Paris 1966, 63.

²³ I. Kant, *Um i sloboda – spisi iz filozofije istorije, prava i države*, posebno izdanje časopisa *Ideje*, Beograd 1974, 137–169, i <http://ipt.fpn.bg.ac.rs/Materijal/Kant%20Vecni%20mir.pdf>.

²⁴ „Večni mir“ je, smatra Kant, „sumnjiv pleonazam“. Privremeni mir nije ništa drugo nego primirje, preludijum za novi rat. *Ibid.*, 137–138.

²⁵ Prema Kantovom mišljenju, pravo se ne može koristiti kao opravdanje za rat svim sredstvima (preliminarni čl. 6).

²⁶ S tim što „pojam međunarodnog prava kao prava na rat nema nikakvog smisla“. *Ibid.*, 147.

Problemi te ideje leže u premisama Kantove filozofske misli da je osnovno polazište (istinska) želja (svih) međunarodnih aktera za uspostavljanjem mira i svetskog (i evropskog) jedinstva. Svestan teškoće primene tih načela, te naporednog odnosa političara-praktičara i političkog teoretičara, Kant unapred naglašava da on „za državu... ne može svojim idejama bez stvarne sadržine predstavljati nikakvu opasnost“.²⁷

Duh vremena u kome je Kant stvarao, neposredno nakon propasti Francuske revolucije, pokazuje da evropski, a kamoli svetski politički prostor, još uvek nije bio spreman za bilo kakva samoograničenja realdiplomacije, kao ni za preskriptivna, nametnuta državna uređenja i oblike vladavine koja taj filozof smatra podesnim. Imajući sve to u vidu, trebalo bi istaći uticaj tog plana na kasnije filozofe, teoretičare države i prava i političare praktičare, s obzirom na to da njegova osnovna mesta predstavljaju polazište za proučavanje svih nadnacionalnih političkih zajednica, uključujući i sve kasnije pokušaje dobrovoljnih evropskih i globalnih integracija. Kantov plan je ostvario nemerljiv uticaj na stvaranje bazičnog međunarodnog prava, kao i na začetke ideologije kosmopolitizma.

3. POSTULATI I PREOBRAŽAJ EVROPSKE IDEJE

Budući da je analizirano nekoliko planova o UE, koji obuhvataju period od 14. do 19. veka, treba primetiti da svi oni – kao i nekoliko drugih koji ovde nisu pomenuti – imaju najmanje tri lako uočljive zajedničke tačke.

Prvo, svi predviđaju budući organizacioni okvir UE kao odraz svoje epohe i svoje vlastite originalnosti. Protekom vremena, uobličavaju se manje-više standardan model institucija (neka vrsta predstavničkog tela²⁸, vojno savezništvo „zarad mira“, sudska vlast; svaka od tih vlasti je supraordinirana organima iste vrste samih država članica).

Drugo, sve ideje nastaju reaktivno, kao odgovor na specifične krize vremena u kojem ti planovi nastaju: Dibia piše pod utiskom propasti krstaških pohoda, Sili kao odraz verskih nestabilnosti u Zapadnoj Evropi, Sen Simon nakon propasti Prvog bečkog kongresa, a Bentam

²⁷ *Ibid.*, 137.

²⁸ Sam karakter tog predstavničkog tela i pitanje koga to telo zapravo predstavlja, evropske vladare ili evropske narode, menja se u tim planovima i potpuno odgvara shvatanjima vremena u kojima oni nastaju.

po uviđanju besmisla kolonijalnih ratova. Može se zaključiti da svest o potrebi šireg evropskog jedinstva leži „u snu misli“, sve dok neki drastičan događaj (ili sled događaja) ne ishoduje njen povratak u filozofsku/političku žižu, u nešto izmenjenom ruhu.

Treće, u većini relevantnih planova naglašava se uspostavljanje političkih i pravnih institucija²⁹ koje bi za sobom povukle sve ostalo (ekonomiju, kulturu, nauku itd.) ujednačavanjem i pripisivanjem epiteta „evropsko“. Ovde se uočava najviše razloga zbog kojih te ideje nisu realizovane. Naime, svi autori, čak i oni vešti diplomatiji, idealizujući osnovni koncept, čini se, zapostavljaju činjenicu da bi UE bila kao i svaki drugi oblik međunarodnog organizovanja. Uzevši u obzir da se diplomatija do 19. veka pre svega ticala povremenih ratnih saveza, misao o dubljem obliku organizovanja bilo je teško prihvatiti kao takvu, ma kako dobro argumentovana bila. Razvoj hipotetičkog saveza čitave Evrope trebalo je da bude praćen intenzivnom multilateralnom diplomatijom, dakle nečim što je više od nekoliko interesantih spisa. Ciljevi poput obezbeđenja trajnog (evropskog) mira i stabilnosti³⁰, premda u njihovoj srži, ostaju srazmerno daleko od aktera koji bi mogli doprinositi ostvarenju takvih ideala.

Osim već pomenutog neuviđanja potrebe za UE, kao problem se nameće i sudar suvereniteta. Značaj te prepreke je tim veći što je ona inkorporisana u samu suštinu ideje. Do 20. veka pojam suvereniteta se shvatao klasično, bodenovski, kao *summa potestas*. Pitanje da li nad suverenitetom, shvaćenim kao najvišom državnom vlasti, može postojati suverenitet suštinsko je za razumevanje surevnjivosti pojedinih međunarodnih subjekata, koje ovaj, na prvi pogled logički paroksizam³¹, doživljavaju čisto realpolitički. Tek su relativizacija i gradacija „spektra“ suverenosti učinili takvo povezivanje mogućim.

U 19. veku dogodio se značajan zaokret: intenzivnije veze među evropskim državama počele su da se razvijaju posredstvom latentnih (skrivenih) faktora: trgovinskog, naučnog, kulturnog, transportnog i

²⁹ Može se izneti zamerka da ta konstatacija ne odgovara istini, kada je reč o Di Buaovom planu. Međutim, kada se bavi evropskim jedinstvom, a ne filozofijom religije, njegova razmišljanja se uklapaju u ovu matricu.

³⁰ U proklamovanim ciljevima većine planova za UE oni se ističu kao jedina istinska svrha integracija, a ta tendencija se nastavlja do danas. Za drugačija viđenja vid. Hantington, 2000, i Wallerstein, 2006.

³¹ Takvo klasično shvatanje suverenosti zastupao je Tomas Hobs. Za pojedine moderne koncepcije suverenosti i više o samom pojmu vid. R. Marković, *Ustavno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Centar za izdavaštvo i informisanje, Beograd 2017, 153 i dalje.

drugog povezivanja. Stavljanje političke integracije, bar privremeno, u drugi plan, pokazalo se kao izuzetno blagotvorno za ostvarljivost planova o UE. Takođe, svi pomenuti vezivni činioци pokazali su se dvostruko korisnim. S jedne strane, postali su efikasnije oruđe evropskog jedinstva nego bilo koje drugo, dok su, u svojoj biti, ostali diplomatsko sredstvo u rukama pojedinih evropskih država.³² S druge strane, zamenili su teže prihvatljive osnove povezivanja. Rasprava o evropskom jeziku, kulturi, religiji, pa čak i istoriji, kao o „probim kamenovima“ evropske tradicije, mogla je, naročito tada, da se pokaže kao kontraproduktivna.

Vremenom, uz ogromno angažovanje pojedinih političara (pre svih Aristida Brijana³³), osnovan je i nadevropski okvir udruživanja, u vidu Društva naroda. Njegova prilično zlosrećna sudbina mogla se naslutiti u jednom pitanju: kako to da su evropski narodi prihvatili organizaciju svetskog nivoa, a da pre toga nisu uspeali da se samoorganizuju u užem okviru?

Konačno, nakon Drugog svetskog rata, zapadnoevropska politika je počela da uviđa, uprkos Čerčilovom i Šumanovom optimizmu, da sveobuhvatno evropsko ujedinjenje mora biti sprovedeno postupno. I zaista, analizirajući osnovnu misao Evropske ekonomske zajednice, uviđamo da je ona samo zajednica šest evropskih zemalja, formirana sa ciljem da prošire područje ekonomskog delovanja. Takav koncept se, slično kao u prošlosti, pokazao srazmerno uspešnijim od drugih integracionih pokušaja, pošto je „svet (...) očigledno sit utopijskih projekata i okrenut realizmu i funkcionalizmu kao nosećim principima organizacije“.³⁴

Može se postaviti pitanje da li je i, ako jeste, na koji način niz evropskih zajednica tokom 20. veka zaista bio manifestacija ideje evropskog univerzalizma. Teško je reći da je današnja Evropska unija isključivo plod Dibiauove ili Kantove misli. Međutim, ako je sama ideja UE mogla da evoluirala i preoblikuje se, logično bi bilo da to mogu i njeni pojava oblici. Drugim rečima, postulati ostaju isti, dok se svrha i stvaranje (dostvarivanje) te zajednice menjaju, zadržavajući svoju autentičnost.

³² O značaju transportnog povezivanja Evrope (železnice, pre svega) u svetlu strategije „Prodora na Istok“ vid. F. Erdosi, „Development directions and impact of Trans-European transport axes on the spatial structure of the Balkans“, *Southeast-Europe: State Borders, Cross-border Relations, Spatial Structures* (eds. Z. Hajdú, I. Illés, Z. Raffay), Centre for Regional Studies, Hungarian Academy of Sciences, Pécs 2007, 56 i dalje.

³³ O političkom angažovanju Aristida Brijana očima Žorža Klemansoa vid. U. Ječmenica, *Zlatni prah*, Službeni glasnik, Beograd 2018, 180.

³⁴ M. Đurković, *Iluzija Evropske unije*, Catena Mundi – Institut za evropske studije, Beograd 2015, 101.

Osnovne logičke greške u interpretiranju prirode Evropske unije kao nadnacionalne organizacije i njene povezanosti sa idejom UE idu u dva smera, ka dve krajnosti.

Prvo, ona se smatra jedinim prirodnim oblikom u kome je UE ikada mogla da se pojavi. Taj nekritički stav otvara mogućnost da se, po principu „klizave nizbrdice“, povuku dosta nategnute, a naročito netačne analogije, kao što je pripisivanje eventualnih mana manifestacije manama same misli o evropskom jedinstvu. I dok se pojedini nedostaci same ideje mogu uočiti, promišljanju o njima bi se moralo pažljivo pristupiti. Dakle, nije svaki unutrašnji problem Evropske unije ili kakvog drugog oblika povezivanja evropskih država nužno usađen u samu ideju UE. On može da počiva u užoj ideji UE ili da nastaje prilikom prevođenja tog koncepta u stvarnost, pre svega ekonomsku, političku i pravnu.

Druga krajnost je posmatranje Evropske unije i zajednica koje su joj prethodile kao samo jednog pojavnog oblika ideje evropskog ujedinjenja, što opet otvara put neadekvatnim jednačenjima, ovoga puta ka uproščavanju prirode same zajednice, i olakom shvatanju bilo kakvog potencijalnog integracionog okvira. U principu, ona ne bi trebalo da bude pojmljena kao istorijski kuriozitet ili zanimljiv politički eksperiment već kao sastavni deo političkog pejzaža Evrope druge polovine 20. i početka 21. veka.

Ispravno shvatanje treba potražiti na njihovoj sredokraći. Evropska unija jeste više od pukog vida prevođenja koncepta UE u stvarnost, pošto sadrži mnogobrojne elemente koji je distanciraju od te ideje. U prvom redu, to su pitanje evropske vlade, unifikacija, ne samo sub/supraordinacija pravnih poredaka i tradicija... Istovremeno joj se, međutim, ne može dati za pravo da se smatra ekskluzivnim otevljenjem ideje UE.

4. BUDUĆNOST EVROPSKE IDEJE – PERSPEKTIVE I PREPREKE

Samo institucionalno definisanje današnje Evropske unije i njenih prethodnica trajalo je srazmerno dugo i nailazilo je na nemali otpor. Propast pokušaja uvođenja evropske vojske³⁵ i donošenja ustava

³⁵ Temu vojske unije vratio je u žižu javnosti Žan-Klod Juncker, predsednik Evropske komisije, početkom 2015. godine, vid. <https://www.theguardian.com/world/2015/mar/08/jean-claude-juncker-calls-for-eu-army-european-commission-military>, 23. februar 2019.

u formalnom smislu (pedesetih i šezdesetih, ali i dvehiljaditih) bila je toliko značajna da je dovela u pitanje i sam opstanak takve zajednice. Danas se, međutim, Evropska unija suočava sa znatno drugačijim problemima. Spoljnopolitički, poput izlaska Velike Britanije (*Brexit*), planiranog za 2019. godinu, potom razmimoilaženje u stavovima sa svojim tradicionalnim saveznikom (SAD), kao i pitanje migrantske krize i renesanse suvereniteta³⁶, oslabili su njen globalni ugled. Unutrašnjepolitički problemi, u prvom redu slabljenje autoriteta centralnih institucija u odnosu na članice i diplomatski sporovi među samim članicama, svedoče o određenoj „neslozi u evropskoj porodici“. Međutim, važno je primetiti da, osim pomenutih, izuzetno veliki značaj imaju i problemi koji Evropsku uniju prate od samog formiranja, odnosno preoblikovanja ove zajednice, a to su problemi samoodređenja.³⁷

1. *Problem prideva „evropski“*. Već je bilo reči o tome u kolikom je obimu EU realizovala ideju UE. S obzirom na to da ona, u izvesnoj meri, to svakako čini, ali ne predstavlja isto što i sama ideja, postavlja se pitanje opravdanosti korišćenja prideva „evropski“ uz pojmove povezane sa tom zajednicom. Opšta heterogenost evropskog kontinenta postarala se da se ti pridevi koriste samo za geografske odrednice. Potpuno definisanje „evropskog prava“, „evropskih vrednosti“ i drugih apstraktnih kategorija značilo bi nalaženje opšteprimenljivog kriterijuma kojim se mora obuhvatiti bezbroj oblika u kojima se date pojave javljaju.³⁸ Zbog prevelike različitosti tih oblika teško je ili nemoguće pronaći zajednički imenitelj.
2. *Pitanje ekskluzivističkog koncepta*. Osobenost je ugrađena u samu suštinu ideje evropskog univerzalizma. To je prepoznatljivo od samog početka: Dibia pod hrišćanskim svetom podrazumeva katolički Zapad, a Sili u svoj projekat uključuje

³⁶ Austrija je čak odbila da potpiše pakt UN o migracijama, navodeći kao razlog stav da se time prenosi previše suvereniteta na međunarodne institucije i da se zamagljuje granice između legalne i ilegalne migracije, <https://www.theguardian.com/world/2018/nov/01/austria-criticised-not-signing-un-global-migration-compact-european-commission>, 23. februar 2018.

³⁷ Svi ti problemi se, rečju, nazivaju „multikrizom“. D. Lopandić, *Moguća Evropa i godine pred nama; Evropska unija, Srbija i svet u promenama – osvrti i ogledi*, Institut za političke studije, Beograd 2018.

³⁸ Ovde se, između ostalog, može postaviti pitanje: koje je pravo „evropsko“ ili „evropskije“: komunitarno (pravo EU) ili nekomunitarno (pravo Saveta Evrope); svakako je posredi nešto više od pojmovne gimnastike.

samo katolike i protestante, ali ne i „Moskovljane“, čak i ako prihvate „jednu od hrišćanskih vera“... Onog momenta kad je Evropska zajednica prevazišla ekonomsku sferu i ušla u pitanja politike i stvaranja posebnog pravnog poretka, iako *sui generis* entitet, ona je počela da se ponaša nalik državi, koja sebe najlakše određuje u odnosu na druge negacijom i alijenacijom. Jačanje kulta nacionalne države, kao direktnog antipoda evropskom jedinstvu, evropski zvaničnici su smatrali efemerom pretnjom (u najboljem slučaju).³⁹ Međutim, ono postaje faktor koji, osim lične percepcije građana unije o njenom uspehu, pre svega na polju ekonomije kao početnog razloga integracije, doprinosi porastu anti-EU sentimenta i u njenom okviru i na strani potencijalnih članica.

3. *Pitanje novih (starih) faktora povezivanja.* Stepen jedinstva proističe iz samog kvaliteta integracije. Jače jedinstvo zahteva strože kriterijume za njegovo ostvarivanje. Najizgledniji „kriterijumi-kandidati“ za ostvarenje tog cilja jesu politički, pravni, ekonomski i kulturni.
 - *Politički.* Nadređenost „evropskih“ institucija državnim porecima često je označavana kao ključna za uspešnu budućnost i intenzivnije evropsko zajedništvo. Ipak, pokazalo se da su problemi poput politizacije prava i demokratskog deficita⁴⁰, manjka vere građana u te institucije koji iz toga proishodi i neuskладivost nacionalnih politika velike prepreke jedinstvenoj evropskoj politici kao integrativnom faktoru. Zbog toga se demokracija unije potpuno negira: bez građana nema demosa, bez demosa nema demokratije.⁴¹ Čak i ako se pitanje evropskog građanstva, koje jeste tačka konflikta, zanemari, problem visoke apstinencije na izborima za institucije Evropske unije⁴² i dominacija regionalnih i državnih nad interesima Unije rađaju shvatanje da su te institucije tehnokratske i elitiističke. Unija stoji na razmeđu izvršnog federalizma i transnacionalne demokratije, a kako bi se ta suprotstavljenost

³⁹ Vid. https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/white_paper_on_the_future_of_europe_en.pdf; Lopandić, 18-20.

⁴⁰ Vid. Đurković, 97 i dalje.

⁴¹ *Ibid.*, 110 i dalje.

⁴² Izlaznost u proteklih 40 godina vid. <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/turnout.html>, 18. februar 2019.

rešila, treba se opredeliti za jedno ili za drugo.⁴³ S jedne strane, prelazak na izvršni federalizam, uz svu izvesnost i upravnu efikasnost koju nosi, smatra se civilizacijskim „korakom unazad“, koji nužno dovodi u pitanje demokraciju kao osnovnu ideju Evropske unije: institucije, koje su prethodno okarakterisane kao elitističke (neparticipativne i sl.), tako će biti opisivane sa razlogom. Ako se, međutim, zahteva dosledno sprovođenje ideje transnacionalne demokratije, kao „korak unapred“, Unija se izlaže riziku da nestane pošto bi za mnoge članice takvo intenziviranje demokratskog jedinstva bilo teško prihvatljivo.

- *Pravni.* Uzimajući za primer pravnu tradiciju SAD i značaj pravnog poretka oličenog u ustavu, mnogi evropski političari su tvrdili da je „Evropski ustav“ nužnost za (državno) jedinstvo te prilično heterogene sredine. Neizglednost donošenja ustavnog akta posle referenduma u Francuskoj i Holandiji otvorila je novo poglavlje u teorijskom razmatranju tog pitanja: „živom ustavu“, koji Evropa svakako ima, nije potrebna formalizacija.

Dakle, iako formalno ne postoji, pravo Evropske unije i bez njega ima ogromnu praktičnu važnost. Prema mišljenju oksfordskog profesora Pola Krejga (*Paul Craig*), „ne postoji skoro nijedan deo domaćeg prava na koji pravo EU nema značajan uticaj: bilo da je reč o poreskom ili socijalnom pravu, o ugovornom ili trgovinskom pravu... sva ta pravna područja imaju pravnu komponentu EU. U tom smislu, nemoguće je da budete u potpunosti domaći pravnik. Ako takvo stvorenje postoji, trebalo bi ga staviti na Arku ili u muzej“.⁴⁴ Dakle, nemoguće je biti pravnik neke evropske države a ne biti „evropski pravnik“. Slična analogija se, smatraju pojedini zagovornici Evropske unije, može primeniti i na ostale društvene kategorije. Problem u ovakvom shvatanju predstavlja pre svega već pomenuta politizacija Unije i „evropske“ pravne prakse⁴⁵.

⁴³ Mišljenje Jirgena Habermasa, <http://www.ejil.org/pdfs/23/2/2277.pdf>, 22. februar 2019.

⁴⁴ „Why Is It So Important to Study EU Law? Paul Craig“, https://www.youtube.com/watch?v=_XqLevvrWjc, 0:56–1:45, 17. novembar 2018.

⁴⁵ Vid. <https://www.uio.no/english/research/interfaculty-research-areas/democracy/news-and-events/events/conferences/2012/papers-2012/Statham-Trenz-wshop3.pdf>, 18. novembar 2018.

- *Kulturni*. Sve je teže govoriti i o „evropskoj kulturi“. Nametanje multikulturalnosti državama koje su svoju istoriju gradile dominantnošću ili *de facto* isključivošću sopstvene kulture, do tačke asimilovanja (Mađarska, na primer), predstavlja vrlo rizičan ogled. Sadašnji događaji pokazuju sve veći stepen otpora relativizovanju onoga što evropski narodi smatraju sopstvenom kulturom.⁴⁶ Semjuel Hantington (*Samuel P. Huntington*) postavlja vrlo jasne granice između Zapada i (pravoslavnog) Istoka, svrstavajući ih u dve različite svetske civilizacije⁴⁷; čini se da je gotovo nemoguće tražiti njihovo kulturno jedinstvo, uzevši u obzir sve suprotnosti koje su se formirale vekovima (i koje vidimo ne samo danas, već i u pojedinim starim planovima za stvaranje UE).
- *Ekonomski*. Njen karakter kao carinske unije trenutno donosi ekonomsku blagodat⁴⁸, a tako će i ostati sve dok koristi od povezivanja nadilaze štetu od zatvaranja takvog tržišta. Međutim, drugi oblici nadnacionalnog povezivanja dali su, čak i u okviru same Unije, izuzetno dobre rezultate. Primer za to je tzv. grupa „Višegrad“ (Mađarska, Poljska, Češka, Slovačka). Ona pokazuje da uži oblici integracije mogu biti vrlo delotvorni. Na drugoj strani, globalizacijski trendovi nadržavaju sve regionalne podele Evrope.

U pogledu perspektiva razvoja, sadašnja Evropska unija stoji na pojmovnoj sredokraći preširokog i preuskog. Ona se sada suočava sa identičnim problemom koji je u početku nastojala da reši. Postaje preuska u ekonomskim, pravnim, političkim, kulturnim i drugim aspektima, to jest rastapa se u globalizaciji. Mnogobrojni procesi koji na nju utiču imaju nadevropski značaj. S druge strane, jačanje ideja užeg regionalnog povezivanja pokazuje da su organizacije poput Evropske

⁴⁶ O „sopstvenosti“ kulture: „U određenom smislu, kultura je uvek izmišljena, a odnos između kulture kao ideologije i kulture kao činjenice labav.“ T. Hilan Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, Biblioteka XX vek, Beograd 2004, 130. Eriksenova misao se odnosi na politiku identiteta u domenu nacije, ali se u konkretnom može preneti na nivo nadnacionalnog sa neizmenjenom suštinom.

⁴⁷ S. Hantington, 26-27; povučena granica se može dovesti u pitanje, ali ne i toliko relativizovati da potpuno izgubi važnost.

⁴⁸ Vid. https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/s357_sum_e.pdf, 13. novembar 2018.

unije preširoki integracioni okvir za efikasnu saradnju. Onog trenutka kada svetska i regionalna „pozornica“ postanu jedini okviri u kojima će se odvijati procesi od državnog interesa, evrouniverzalistički projekti će izgubiti svoj značaj.

5. ZAKLJUČAK

Od Dibuaoovog plana za evropsko ujedinjenje prošlo je punih 700 godina, a primamljive ideje koje su on i kasniji autori iznosili nisu prestale da budu u fokusu društvenih nauka. Razmišljanja o suštini, celishodnosti i operacionalizovanju sličnih projekata doživela su izvesnu metamorfozu tokom istorije. Umesto preambicioznih vizija o političkoj i pravnoj zajednici evropskih naroda, koja mora brzo da smeni sitne nacionalne interese, plasiraju se planovi koji gradacijski nastupaju: od povezivanja na komunikacijskom planu, do obrazovnih, naučnih, ekonomskih i drugih integracija. Uočljivo je da san o UE počinje da se ostvaruje onog momenta kada mu se postave manji ciljevi. Razvoj integracije se kreće od nemogućeg, teško ostvarljivog, koje treba (privremeno) napustiti, ka mogućem, primenjivom. Izgleda da se u današnjoj Evropi situacija menja: postojećoj uniji, koja sebe smatra ujedinjujućom za celokupan kontinent, sve više je neophodno produbljivanje jedinstva na koje mnoge od njenih članica nisu spremne i koje tumače kao otvoreno kršenje suvereniteta.

U takvoj postavci postavlja se pogrešno pitanje: kuda dalje sa integracijama? Pravo pitanje bi bilo: da li uopšte nastavljati sa njima? Prevelike ambicije u pogledu međunarodnog zajedništva su tokom istorije dovele ili do neostvarivanja planova koji su ga predviđali ili do propasti organizacija na koje su se odnosili. Dakle, ispravno bi bilo da aktuelna zajednica nastavi da ulaže napore kako bi i dalje mogla da se smatra otelovljenjem svoje izvorne ideje – evropskog univerzalizma. Da li će se to ostvariti promenom strukture, dinamike priključenja novih članica ili preuređenjem odnosa između postojećih (poput predložene „Evrope koncentričnih krugova“), ostaje u domenu spekulacije, sve dok jedno ili više rešenja ne počne da se primenjuje.

Ukoliko bi, međutim, procesi u Evropskoj uniji ili van nje (prvenstveno pravni, politički i ekonomski) pokazali njenu prevaziđenost i neodrživost, misao o UE će morati da potraži novo ishodište. Žan Mone (Jean Monnet), jedan od „očeva-osnivača“ Unije, napisao je:

„Uvek sam smatrao da će se Evropa graditi tokom kriza i da će ona predstavljati zbir rešenja koja budu pružena za te krize. Ali, treba pronaći ta rešenja i zatim ih primeniti.“⁴⁹

LITERATURA:

- Cavatorto S., „Consequences and incentives for EU politicization in the domestic parliamentary arena: new quest for democracy in times of economic crisis?“, https://www.sisp.it/docs/convegno2016/114_sisp2016_politica-politiche-unione-europea.pdf, 23. februar 2019.
- Bentham J., „The Principles of International Law, Essay 4: A plan for universal and perpetual peace“, <https://www.laits.utexas.edu/poltheory/bentham/pil/pil.e04.html>, 23. februar 2019.
- Dubois P., *De recuperation Terre Sancte*, Librairie des Archives nationales et de la Société de l'École des Chartes, Paris 1891; <https://archive.org/stream/derecuperation00dubouoft>, 23. februar 2019.
- Đurković M., *Iluzija Evropske unije*, Catena Mundi – Institut za evropske studije, Beograd 2015.
- Eriksen T. H., *Etnicitet i nacionalizam*, Biblioteka XX vek, Beograd 2004
- Erdosi F., „Development directions and impact of Trans-European transport axes on the spatial structure of the Balkans“, *Southeast-Europe: State Borders, Cross-border Relations, Spatial Structures* (eds. Z. Hajdú, I. Illés, Z. Raffay), Centre for Regional Studies, Hungarian Academy of Sciences, Pécs 2007.
- „EU criticises Austria for not signing UN global migration pact“, <https://www.theguardian.com/world/2018/nov/01/austria-criticised-not-signing-un-global-migration-compact-european-commission>, 23. februar 2019.
- „European Universalism Is Used to Justify Imperialism“, An Interview with Immanuel Wallerstein, <https://mronline.org/2008/03/26/european-universalism-is-used-to-justify-imperialism-an-interview-with-immanuel-wallerstein/>, 23. februar 2019.
- Kant I., *Um i sloboda – spisi iz filozofije istorije, prava i države*, posebno izdanje časopisa *Ideje*, Beograd 1974, <http://ipt.fpn.bg.ac.rs/Materijal/Kant%20Vecni%20mir.pdf>, 23. februar 2019.
- Kindić Z., „Kantova ideja večnog mira“, *Srpska politička misao*, 2/2016, Institut za političke studije, Beograd 2016, 61–92, <https://www.rastko.rs/cms/files/books/581f7b7289fcd>, 23. februar 2019.
- Košutić B., Rakić B., Milisavljević B., *Uvod u pravo evropskih integracija*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2016.

⁴⁹ J. Monnet, *Mémoires*, Fayard, Paris 1976, 615–616.

- Lopandić D., *Moguća Evropa i godine pred nama; Evropska unija, Srbija i svet u promenama – osvrti i ogleđi*, Institut za političke studije, Beograd 2018.
- Marković R., *Ustavno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Centar za izdavaštvo i informisanje, Beograd 2017.
- Monnet J., *Mémoires*, Fayard, Paris 1976.
- Pacifisme et internationalisme XVIIe –XXe siècles*, présenté par M. Merle, Armand Colin, Paris 1966.
- Rakic B., *La presence, les interactions et l'évolution des éléments politiques, économiques et juridiques dans les idées d'intégration européenne jusqu'à la réation des communautés européennes – a la lumière des approches modernes a la réalisation de la paix et du processus moderne d'intégration européenne*, Presses universitaires du Septentrion, Villeneuve d'Ascq 2003.
- Scicluna N., „Politicization without democratization: How the Eurozone crisis is transforming EU law and politics“, *International Journal of Constitutional Law*, 12, 3/2014, <https://academic.oup.com/icon/article/12/3/545/763741>, 23. februar 2019.
- Statham P., Trenz H-J., „The Politicization of the European Union: From Constitutional Dreams to Euro-Zone crisis Nightmares“, <https://www.uio.no/english/research/interfaculty-research-areas/democracy/news-and-events/events/conferences/2012/papers-2012/Statham-Trenz-wshop3.pdf>, 23. februar 2019.
- Sully M. de, *Mémoires des sages et royales économies d'Etat, domestiques, politiques et militaires de Henri le Grand (1638)*, Nouvelle collection des Mémoires pour servir à l'histoire de France, Édition Michaud et Poujoulat, Paris 1837, <https://archive.org/details/mmoiresdessages00sullgoog>, 23. februar 2019.
- „The French Royal Family: Titles and Customs“, <https://www.heraldica.org/topics/france/frroyal.htm#most-christian>, 23. februar 2019.
- Fanlo Jean-Raymond, „Les fictions du 'Grand Dessein' d'Henri IV chez Sully et chez Agrippa d'Aubigné“, *Albineana, Cahiers d'Aubigné*, 26, 2014, https://www.persee.fr/doc/albin_1154-5852_2014_num_26_1_1518, 23. februar 2019.
- Hantington S., *Sukob civilizacija*, CID – Romanov, Podgorica – Banja Luka 2000.
- <https://www.britannica.com/biography/Pierre-Dubois#ref67597>, 23. februar 2019.
- https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/s357_sum_e.pdf, 23. februar 2019.
- „Why Is It So Important to Study EU Law? |Paul Craig“, https://www.youtube.com/watch?v=_XqLevvrWjc, 23. februar 2019.

Dorđe Stepić
Undergraduate Student
University of Belgrade Faculty of Law

EUROPEAN UNIVERSALISM –
HISTORICAL AND LEGAL ASPECT

Summary

The idea of United Europe (UE), in the sense of a single political, economic, cultural, and later a legal entity, has been found ever since the Roman Empire. It has since then taken on various forms: from the idea of a “Christian Confederation” (Catholic and/or Protestant) and a permanent offensive-defensive alliance for achieving peace, to plans that involve the creation of elaborate institutional frameworks. In spite of many ideas about the (re)arrangement of Europe, substantial progress in this field has not happened until the middle of the XX century. Through the creation of economic, political and legal structures, it seemed that this idea was not only revived, but became like a civilizational constant, without which the functioning of today’s world could not be imagined, not on a single plane. However, looking at the history, the current way of functioning, and the perspective of (re) shaping the United Europe, it is difficult not to doubt the sustainability of its existence, not only as an idea, but also as its actual and future manifestations.

Key words: *United Europe. – History of an idea. – European Union. – European Law. – Integration.*